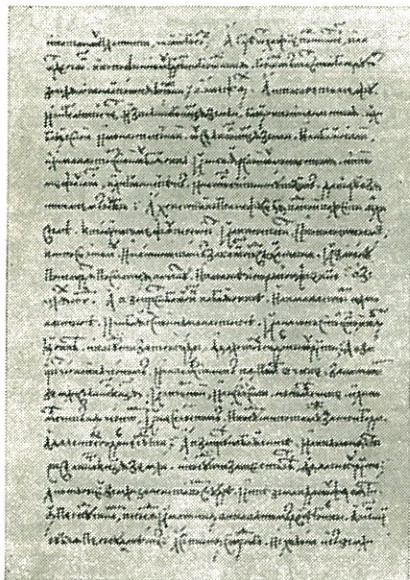

Roku 7006¹ v měsíci září ustanovil veliký kníže vši Rusi Ivan Vasiljevič se svými dětmi a bojary o soudu, jak mají bojaři a okolničtí soudit.

1. Věsti soudní záležitosti mají bojaři a okolničtí a na soudě mají mít bojaři a okolničtí díky, za soudní výkon a za účast [na posouzení pře] nesmí brát [úplatky] a žádný soudce nesmí brát za soudní výkon úplatky; a soudci se nemají nikomu mstit ani nikomu nadržovat.

20. List ze „Suděbniku“ z r. 1497.

2. Ať přijde k bojaru jakýkoliv žalobce, nemá žalobce od sebe posílat pryč, nýbrž má dávat všem žalobcům spravedlnost ve všem, jaká jim náleží; a kterému ze žalobců nemůže sám bojar vyhovět, má [pře] být předložena velikému knížeti anebo má být [žalobce] poslán k tomu, pod jehož pravomoc tito lidé patří.

57. O výpovědi rolníka pánovi. Rolníci se mohou stěhovat z oblasti [do oblasti], z vesnice do vesnice v jediném období v roce, na podzim, týden před dnem sv. Jurije a týden po dni sv. Jurije. Poplatek za

užívání dvora [ať rolníci] platí v „polích“ jeden rubl, v „lesích“ půl rublu. Prožije-li rolník u některého pána rok a odejde pryč, zaplatí čtvrtinu [poplatku] za užívání dvora; prožije-li dva roky a odejde pryč, zaplatí polovinu [poplatku] za užívání dvora; prožije-li tři roky a odejde pryč, zaplatí tři čtvrtiny [poplatku] za užívání dvora, prožije-li čtyři roky, zaplatí celý [poplatek] za užívání dvora.

60. Zemře-li některý člověk bez závěti a nebude mít syna, veškerý majetek a pozemek [případně] dceři; nebude-li mít dceru, ať dědí nejblíže příbuzný.

¹ Roku 1497.

² Koncem XV. a začátkem XVI. stol. v souvislosti s centralizací státního zřízení a stabilizací bojarské dumy, na níž se podíleli představitelé pozemkové aristokracie, uděloval kníže těmto představitelům dvorské tituly — думные чины; titul okolničtího se stal druhou dumní hodností.

9. SIGISMUND HERBERSTEIN: O MOCI MOSKEVSKÉHO PANOVNÍKA

Sigismund von Herberstein (1486—1566) byl v letech 1517 a 1526 v Moskvě jako člen poselstva rakouského císaře, jenž se snažil dosáhnout míru mezi Polskem a Ruskem. Byl to vzdělaný šlechtic, a proto jsou jeho poznámky zajímavé a cenné. Při jejich sepisování používal i jiných pramenů a dokumentů. Uveřejněny byly roku 1549 latinsky ve Vídni. Rusky vyšly poprvé ve vydání I. N. Anonimova. Úryvky jsou převzaty z ruského překladu A. I. Maleina. — Chrestomatija po istorii SSSR I, Moskva 1951, str. 291—294.

Mocí, kterou on [tj. veliký kníže Vasil III. Ivanovič¹] vládne nad svými poddanými, daleko předčí všechny monarchy na celém světě. Dokončil také to, co začal jeho otec, zvláště odebral všem knížatům a jiným správcům měst všechna jejich města a pevnosti. V žádném případě nesvěřuje ani svým rodným bratrům tvrze, protože jim nedůvěřuje. Všechny stejně utiskuje krutým poddanstvím, takže říká-li komukoliv, aby žil při jeho dvoře, nebo aby šel válčit, nebo aby vedl jakékoliv poselstvo, je ten nucen vykonat to všechno na své útraty. Výjimkou jsou mladí synové bojarů, tj. urozených osob prostředně zámožných; tyto osoby, sužené jejich chudobou, bere obvykle každoročně k sobě a vydržuje je, určí jim plat, avšak ne všem stejný. Ti, kterým platí ročně po šesti zlatých, dostávají třetím rokem plat za dva roky. Ti pak, kteří dostávají každoročně po dvanácti zlatých, jsou povinni bez jakéhokoliv prodlení být připraveni k výkonu jakékoliv služby na své útraty a dokonce s několika koňmi. Urozenějším osobám, jež vedou poselstvo nebo mají jiné důležitější povinnosti, propůjčují se podle důstojenství a úkolů každého buď území s místodržitelským úřadem, nebo vesnice, nebo poměstí; ovšem ze všeho, od každého zvláště, platí panovníkovi určitou daň. Jim zůstanou jenom pokuty, které vymáhají na chudině náhodou se něčím provinivší, a některé jiné důchody.

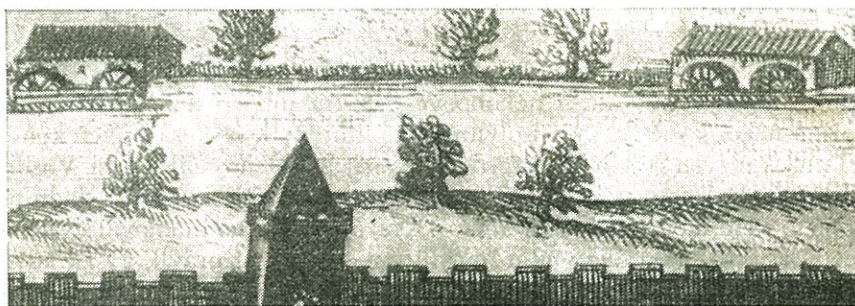
Avšak podobná držení jim propůjčuje do užívání většinou jen na půldruhého roku; má-li někoho ve zvláštní milosti nebo přízni, tak přidá několik měsíců; po uplynutí této lhůty pak veškerá přízeň končí a musíš celých šest let nepřetržitě sloužit zadarmo. Žil jakýsi Vasilij Treťjak Dolmatov, který byl panovníkovým oblíbencem a jedním z jeho nejdůvěrnějších sekretářů. [Kníže] Vasilij ho jmenoval vyslancem k císaři Maxmiliánovi a nařídil mu, aby se připravil, avšak když knížeti řekl, že nemá peníze na cestu a na výdaje, okamžitě ho jali a poslali do doživotního žaláře do Běloozera, kde nakonec zahynul nejubožejší

¹ Vasil III. Ivanovič (1505—1533) — syn a nástupce Ivana III., pokračovatel v jeho díle i pokud se týká sjednocování ruských zemí, a zejména pokud se týká upevňování samovlády.

21. Ivan III. (rytina ze XVI. stol.).

kouského arcivévody a mého vladaře, stříbrné poháry, látky zlatem a stříbrem tkané a německé zlaté mince, tu panovník jim okamžitě vzal i řetězy i poháry i většinu španělských zlatáků. Když jsem se vyslanců vyptával, je-li to pravda, tu jeden z nich, nechťje zradit svého panovníka, neustále zapíral a druhý říkal, že si panovník dal přinést císařské dary, aby si je prohlédl. Když jsem posléze častěji připomínal tento případ, tu jeden z nich mne kvůli tomu přestal navštěvovat, chtělje se vyhnout buď nezbytnosti lhát, zapíral-li by to i nadále, nebo

22. Vodní mlýny na řece Něglinné v Moskvě (XVI. stol.).

¹ Florin (floreus) — název tehdejší zlaté mince ražené nejprve 1252 ve Florencii; odtud i název.

nebezpečí, doznal-li by náhodou pravdu. Nakonec dvořané neupírali správnost takového jednání a odpovídali: „Což když jim panovník udělí za to nějakou jinou milost?“ [Kníže] užívá své moci vůči duchovním zrovna tak jako vůči světským lidem, nakládaje neomezeně a svobodně se životem a majetkem všech. Z rádců, které má, ani jeden nepožívá takové vážnosti, aby se odvážil nesouhlasit s ním anebo mu v nějaké věci odporovat. Sami otevřeně prohlašují, že vůle panovníka je vůle boží a cokoli udělá panovník, činí podle vůle boží. Proto ho také nazývají božím klíčником a postelníčím¹; nakonec věří, že je dovršitelem boží vůle. Proto i sám panovník, když se k němu obra-

23. Vasilij III. (rytina ze XVI. stol.).

cejí s prosbami za nějakého zajatce nebo v jiné vážné věci, obvykle odpovídá: „Přikáže-li Bůh, osvobodím ho.“ Stejně tak, jestliže se někdo táže na nějakou nesprávnou a pochybnou věc; tu celkem zpravidla obdrží odpověď: „To ví Bůh a veliký panovník.“

Přijímání vyslanců

Vsedli jsme na koně a vydali se na cestu za doprovodu velkého zástupu [lidí]; u pevnosti jsme se setkali s tak ohromnými zástupy lidí, že jsme se mohli pouze s velkými obtížemi a s pomocí strážců mezi nimi prodat. Moskvané mají totiž takový obyčej: pokaždé, když se mají doprovodit ke dvoru významní vyslanci cizích panovníků a králů, svolávají se na panovníkův rozkaz z okolních a sousedních krajů dvorjané nižších hodností, služební lidé a vojáci, v tu dobu se zavírají ve měste všechny krámy a dílny, prodavači i kupující se z tržiště vyhánějí, a nakonec se sem odevšad scházejí měšťané. Dělá se to proto, aby se tímto tak obrovským množstvím lidu a zástupů poddaných mohla cizincům

¹ Postelníčí — ruský dvorský úředník, připomíná se poprvé v r. 1495. Měl ve správě veškerou „postelní komoru“ knížete: ikony, kříže, zlaté a stříbrné nádoby, šatstvo i šití šatstva a prádla, dozíral také na řemeslníky tohoto oboru a na zvláštní dílnu. Byl nejbližším sluhou panovníkovým, úřad postelníčího však nepřijímaly osoby urozené. Na stupnici hodností byl za oružničím.

ukázat panovníkova moc a prostřednictvím tolika významných vyslanců cizích panovníků ukázat všem jeho velikost. U vjezdu do pevnosti jsme viděli lidi různého stavu, rozestavené na různých úsecích nebo místech. U vrat stáli měšťané, zatímco vojíní všech hodností zaplňovali náměstí, doprovázeli nás pěšky, šli vpředu a zastavivše se, překáželi nám, abychom dojeli až k palácovým schodům a tam sesedli s koní, neboť sestupovat s koně poblíž schodů není dovoleno nikomu kromě panovníka. Dělá se to také proto, aby bylo zřejmé, že se panovníkovi prokazuje větší úcta. Jakmile jsme vystoupili doprostřed schodů, vyšli nám naproti někteří panovníkovi rádci, podávali nám ruce, líbali se s námi a vedli nás dál. Když jsme posléze vystoupili po schodech nahoru, uvítali nás jiní, významnější rádcové, a když se první vzdálili (neboť je u nich zvykem, aby první ustupovali následujícím i všem dalším v pořadí a zůstávali na svém místě jako na určeném jim úseku), podali nám na uvítanou pravou ruku. Dále u vchodu do paláce, kde kolem dokola stáli dvorjané nižších hodností, stejným způsobem nám vyšli vstříc nejpřednější rádcové a přivítali se s námi výše uvedeným způsobem a pořadím. Nakonec nás doprovodili do jiné síně, v níž kolem dokola stála knížata a jiní urozenější lidé, z jejichž řad jsou vybíráni rádcové, a odtud k panovníkově komnatě (před níž stály urozené osoby vykonávající každodenní službu u panovníka); když jsme je míjeli, naprosto nikdo z řad okolostojících neprokázal nám ani sebenepatrnější úctu. Nejen to, ale když jsme, procházejíce mimo, náhodou pozdravili někoho, s nímž jsme se blíže seznámili, nebo jsme na něho promluvili, nejenže nám vůbec neodpověděl, ale choval se tak, jako by nikoho z nás vůbec neznal, jako by náš pozdrav neplatil jemu...

Panovník seděl s nepokrytou hlavou na vyvýšenějším a čestném místě u stěny, na níž se skvěl obraz jakéhosi světce, vpravo vedle sebe měl na lavici čepici — kolpak¹ a vlevo hůl s křížem — berlu a mísu s dvěma umyvadly, na nichž byl položen ještě ručník. Když prý panovník podává ruku vyslanci římské víry, myslí, že ji podává člověku poskvrněnému a nečistému, a proto, když ho propustí, ihned si myje ruce. Stála tam také naproti panovníkovi, ale na nižším místě, lavice připravená pro vyslance. Panovník, když mu byla napřed prokázána úcta (jak už bylo řečeno výše), sám nás tam pokynutím a slovem pobídl, ukazuje rukou na lavici. Když jsme z tohoto místa podle hodností zdravili panovníka, byl při tom tlumočník, který překládal naši řeč slovo za slovem. Když panovník uslyšel mezi jiným jméno Karlovo a Ferdinandovo, povstal a sestoupil s trůnu a vyslechnuv až do konce, otázal se: „Je náš bratr

¹ Kolpak — vysoká čepice lemovaná kožešinou a zdobená často skvostnými chocholy, kalouny, střapci apod.: staroruský kolpak představuje vysokou, kuželovitou přilbici, s níž splývala na ramena pancéřová síťka.

Karel, volený římský imperátor a nejvyšší král, zdraví?“ Mezitímco hrabě odpovídal: „Je zdraví,“ panovník vystoupil na trůn a usedl. Stejně se zeptal mne, když jsem ukončil svůj pozdrav, na Ferdinanda. Potom nás vyzval jednoho po druhém k sobě a pravil: „Podej mi ruku.“ Uchopiv ji, dodal: „Přijel jsi ve zdraví?“ Nato každý z nás, podle tamního zvyku, odpověděl: „Dej ti Bůh zdraví na dlouhá léta. Já jsem z přízně boží a tvé milosti zdraví.“ Pak nám pokynul, abychom si usedli. My pak, dříve než jsme tak učinili, vzdali jsme podle tamního zvyku úklonem hlavy na obě strany díky nejprve panovníkovi a potom rádcům a knížatům, kteří stáli, aby nám prokázali poctu.

10. SIGISMUND HERBERSTEIN: O LITVĚ A LIVONSKU

Chrestomatija po istorii SSSR I, Moskva 1951, str. 305—308.

Sídelním městem státu je Vilno; je to rozlehlé město ležící v údolí mezi kopci, při soutoku řeky Vilije a Vilny. Řeka Vilije se vlévá do Krononu několik mil pod Vilnem. Kronon teče podél města Grodna, jehož název je zčásti odvozen z názvu řeky, a odděluje pruské národy, kdysi poddané německého řádu (nyní jsou v dědičném vlastnictví brandenburského markraběte Albrechta, od té doby, kdy se poddal polskému králi¹, vzdav se kříže i řádu), od Samogitů na místě, kde se Kronon vlévá do Německého moře². Tam se rozkládá město Memel, neboť Němci nazývají Kronon Memelem a v domácím jazyce se jmenuje Něman.

Dnes je Vilno obeháno hradbami a uvnitř se staví mnoho chrámů a zděných domů; je rovněž sídlem biskupa, jímž byl tehdy Jan, levoboček krále Sigismunda³, člověk velmi pozorný, který nás při našem návratu velmi laskavě přijal. Kromě toho je zde překrásný farní kostel a několik klášterů; zvláštní úctě se u nich těší františkánský klášter, jehož stavba si vyžádala velkých nákladů. Avšak ruských chrámů je tam mnohem víc než chrámů římské víry.

V litevském knížectví jsou tři biskupství podřízená Římu, a to vilenské, samogitské a kyjevské. Ruská biskupství jsou v Polském království a v Litvě s knížectvími, která k nim náležejí, tato: vilenské (kde nyní sídlí metropolita), polocké, vladimírské, lucké, pinské, cholmské, přemyšlské. Hlavní zboží Litevců představuje med, vosk, potaš, jichž

¹ Velmistr Albrecht Braniborský přestoupil r. 1525 na luterství a řádové panství proměnil v světské vévodství, přijav je jako léno od polského krále Zikmunda I.

² Německé moře — Baltské moře.

³ Sigismund — Zikmund I. Starý (1506—1548).